

वन (संरक्षण व संवर्धन) अधिनियम, १९८० व
त्याअंतर्गत निर्गमित केलेले नियम व
मार्गदर्शक सूचनांच्या अनुषंगाने पर्यायी
वनीकरणासंदर्भात कार्यवाही करण्याबाबत...

महाराष्ट्र शासन
महसूल व वन विभाग,
शासन परिपत्रक क्रमांक : एफएलडी-२०२५/प्र.क्र.१९४/फ-१०
हुतात्मा राजगुरु चौक, मादाम कामा रोड
मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२,
दिनांक :- १०.०९.२०२५

वाचा :-

वन (संरक्षण व संवर्धन) अधिनियम, १९८० व वन (संरक्षण व संवर्धन) नियम २०२३
अंतर्गत निर्गमित केलेल्या एकत्रित मार्गदर्शक सूचना, दिनांक २९.१२.२०२३.

प्रस्तावना:-

वन (संरक्षण व संवर्धन) अधिनियम, १९८० अंतर्गत सार्वजनिक प्रकल्पासाठी व
खाजगी प्रकल्पाच्या वनेत्तर कामासाठी शासकीय वनजमिन व खाजगी वनजमिन, कांदळवन,
झुडपी जंगल क्षेत्र वळतीकरण्यासाठी अनेक प्रस्ताव क्षेत्रीय स्तरावरून शासनास प्राप्त होतात.
प्रस्तावाच्या अनुषंगाने वनजमिन वळतीकरावयाच्या क्षेत्राच्या बदल्यात प्रकल्प यंत्रणेने पर्यायी
वनीकरणासाठी वनेत्तर क्षेत्र देणे आवश्यक आहे.

वन (संरक्षण व संवर्धन) अधिनियम, १९८० व वन (संरक्षण व संवर्धन) नियम २०२३
अंतर्गत निर्गमित केलेल्या एकत्रित मार्गदर्शक सूचनांच्या हॅण्डबुक मधील प्रकरण-२ मधील
परि. क्र. २.२ (xii) नुसार वळतीकरणाचा प्रस्ताव केंद्र शासनास सादर करताना पर्यायी
वनीकरणासाठी प्रस्तावित वनेत्तर क्षेत्र प्रकल्प यंत्रणेच्या नावे नसल्यास खाजगी हक्क
धारकांचे नोंदणीकृत करारनामा अथवा नोंदणीकृत खरेदीखत सादर करणे आवश्यक आहे.
तथापि, शासनाच्या असे निदर्शनास आले आहे की, सदर प्रमाणित दस्तावेज प्रस्तावासोबत
सादर केले जात नाहीत. त्याऐवजी प्रस्तावामध्ये पर्यायी वनीकरणाच्या संपूर्ण क्षेत्रांच्या खाजगी
हक्क धारकांपैकी काही खाजगी हक्क धारकांचे केवळ सहमती पत्र सादर केले जाते, जे की,
उक्त अधिनियमाच्या तरतुदीशी सुसंगत नाही. पर्यायी वनीकरणाच्या क्षेत्रासंदर्भात खाजगी
हक्क धारक यांच्याशी नोंदणीकृत करारनामा अथवा नोंदणीकृत खरेदीखत न केल्यामुळे
खाजगी हक्क धारक सदर क्षेत्र पर्यायी वनीकरणासाठी देण्यासाठी कालांतराने नकार देत
असल्याची बाब शासनाच्या निदर्शनास आली आहे. त्यामुळे प्रकल्प यंत्रणेस पर्यायी
वनीकरणाचे क्षेत्र बदलणे क्रमप्राप्त ठरते. अशा परिस्थितीत प्रकल्पाला वनमंजूरी मिळण्यास
विलंब होतो. तसेच प्रस्तावित केलेल्या पर्यायी वनीकरणाच्या क्षेत्रामधील वृक्षतोड खाजगी

जमीन धारकांकडून करण्याची शक्यता नाकारता येत नाही. सदरचा होणारा विलंब व संभावित वृक्षतोड टाळण्यासाठी व उक्त अधिनियमातील तरतुदीनुसार पर्यायी वनीकरणाचे क्षेत्र प्रकल्प यंत्रणेच्या मालकीचे नसल्यास सदर वनेत्तर क्षेत्र ज्या खाजगी हक्क धारकांकडून घ्यावयाचे आहे, त्या खाजगी हक्क धारकांचे व प्रकल्प यंत्रणा यामधील नोंदणीकृत करारनामा अथवा नोंदणीकृत खरेदीखत सादर करणे आवश्यक असल्याबाबतच्या व अनुषंगिक सूचना देण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन परिपत्रक :-

- १) वन (संरक्षण व संवर्धन) अधिनियम, १९८० व वन (संरक्षण व संवर्धन) नियम २०२३ अंतर्गत निर्गमित केलेल्या एकत्रित मार्गदर्शक सूचनांच्या हॅण्डबुक मधील प्रकरण-२ मधील परि. क्र. २.२ (xii) नुसार वळतीकरणाचा प्रस्ताव केंद्र शासनास सादर करताना पर्यायी वनीकरणासाठी प्रस्तावित वनेत्तर क्षेत्र खाजगी हक्कधारकांकडून प्राप्त करून प्रस्तावित केले असल्यास ते प्रकल्प यंत्रणेच्या नावे नसल्यास खाजगी हक्क धारकासोबत केलेल्या नोंदणीकृत करारनामा अथवा नोंदणीकृत खरेदीखत सादर करणे आवश्यक आहे.
- २) वळतीकरणाच्या प्रस्तावासोबत पर्यायी वनीकरणासाठी प्रस्तावित केलेल्या क्षेत्रासंदर्भातील सक्षम प्राधिकरणाचे स्थळ पाहणी अहवाल Geo tag photo सह सादर करणे आवश्यक आहे.
- ३) वृक्ष प्राधिकारी (वनपरिक्षेत्र अधिकारी) यांनी पर्यायी वनीकरणासाठी प्रस्तावित केलेल्या क्षेत्रामधील वृक्षतोडीची परवानगी देऊ नये. पर्यायी वनीकरणासाठी प्रस्तावित केलेल्या क्षेत्रामधील वृक्षांची अनाधिकृतपणे तोड होणार नाही, याची दक्षता संबंधित उपवनसंरक्षक घेतील.
- ४) एका प्रकल्पासाठी पर्यायी वनीकरणासाठी प्रस्तावित केलेले वनेत्तर क्षेत्र इतर कोणत्याही प्रयोजनासाठी वापरले जाणार नाही, याची दक्षता संबंधित उपवनसंरक्षक घेतील.
- ५) वन (संरक्षण व संवर्धन) नियम, २०२३ मधील नियम १४ (५) (c) व मार्गदर्शक सूचनांच्या हॅण्डबुक मधील भाग-२ मधील परि. क्र. २.२ (ii) व २.४ नुसार पर्यायी वनीकरणासाठी प्रस्तावित केलेल्या क्षेत्राची खालीलप्रमाणे तरतुदींची पूर्तता होत असल्यास Accredited Compensatory Afforestation म्हणून पर्यायी वनीकरणासाठी प्रस्तावित करता येईल व त्यासाठी उपवनसंरक्षक यांचे प्रमाणपत्र प्रस्तावासोबत सादर करणे आवश्यक राहील.

“2.2 (ii) The non-forest lands afforested as per the provisions Accredited Compensatory Afforestation scheme i.e. patch of non-forest land involving minimum area of 10 ha with 0.4 vegetation density and minimum five years old afforestation can be used as CA in lieu of diversion of forest land. In case of lands owned by the Government agencies, such lands containing ACA be notified without transferring and mutating their ownership. Revenue, if any, earned from such lands from various operations such as thinning, felling, and selling of carbon credits and other benefits will also accrue to the land owning agency. Existing plantation which meets the criteria of ACA can also be swapped for CA in lieu of diversion of forest land.”

६) पर्यायी वनीकरणासाठी प्रस्तावित केलेल्या ०.४ व त्यापेक्षा जास्त घनता असलेल्या वनेतर क्षेत्राची सविस्तर माहिती (तेथील वनांचा / झाडोऱ्याचा प्रकार / गुणवत्ता कळू शकेल अशा Geotag photo आणि उपवनसंरक्षक यांच्या प्रमाणपत्रासह) देण्यात यावी.

२. सदर शासन परिपत्रक महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०२५०९१०१८१७५२६५१९ असा आहे. हा निर्णय डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांचे आदेशानुसार व नावाने,

(रविकिरण गोवेकर)
मुख्य वनसंरक्षक (मंत्रालय)

प्रति :-

- १) प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वनबल प्रमुख), महाराष्ट्र राज्य, नागपूर
- २) अपर प्रधान मुख्य वनसंरक्षक व केंद्रस्थ अधिकारी, महाराष्ट्र राज्य, नागपूर
- ३) अपर प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (संधारण), महाराष्ट्र राज्य, नागपूर
- ४) अपर प्रधान मुख्य वनसंरक्षक व मुख्य कार्यकारी अधिकारी, महा-कॅम्पा, नागपूर
- ५) सर्व मुख्य वनसंरक्षक / वनसंरक्षक (प्रा.)
- ६) सर्व उपवनसंरक्षक (प्रा.) / विभागीय वन अधिकारी
- ७) निवडनस्ती.